

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Геолого-географічний факультет

Кафедра фізичної географії, природокористування і геоінформаційних технологій.

ОНП	<u>Географія</u>
спеціальність	<u>106 Географія</u>
галузь знань	<u>10 Природничі науки</u>
ступінь вищої освіти	<u>доктор філософії</u>

Силабус курсу

"Стратегія природокористування та гармонійний розвиток"

Обсяг	Загальна кількість: кредитів 3; годин - 90; залікових модулів - 3; змістовних модулів - 3.
Семестр, Рік	1, 2.
Дні, Час, Місце	за розкладом занять.
Викладач (і)	Муркалов О.Б., к.г.н., доцент.
Контактний телефон	(0482) 68-78-86, 68-36-32
E-mail:	physgeo_onu@ukr.net.
Робоче місце	Кафедра фізичної географії, природокористування і геоінформаційних технологій
Консультації	Очні консультації: п'ятниця з 14.00-15.00 Он лайн- консультації: за посиланням Zoom.

КОМУНІКАЦІЯ

e-mail: e-mail: physgeo_onu@ukr.net, ugeocoast@gmail.com;

телефон: (0482) 68-78-86, 68-36-32;

соціальні мережі: Viber, Telegram, Google Клас;

аудиторія: 108.

АНОТАЦІЯ КУРСУ

Навчальна дисципліна "Стратегія природокористування та гармонійний розвиток" спрямована на викладання теорії, історії та практики природокористування на географічних засадах. В курсі розглянуто низку загальних питань природокористування в різних природних зонах Світу, економіки природокористування, ресурсного природокористування, типів природно - антропогенних геосистем та їх реакції на вплив людини. Особливе місце в теорії та практиці природокористування належить питанням охорони природи, екологізації природокористування, спрямованих на попередження і мінімізацію ризиків, які виникають при господарській діяльності. Сучасне природокористування передбачає застосування комплексного географічного підходу, який реалізується у підсумку у вигляді стратегії, яка базується на розумінні закономірностей взаємодії природи, людини та господарства. На сучасному етапі ця взаємодія орієнтована на досягнення сталого розвитку за умов раціонального природокористування орієнтованого на збереження і відновлення природи. Базовими для успішного засвоєння курсу є предмети підготовки географів бакалаврів та курсів, які читаються аспірантам з загальної теорії географічної науки, конструктивної географії та теорії геосистем.

Предмет вивчення дисципліни – теорія і практика природокористування: історія природокористування, природно-антропогенні геосистеми, організація і контроль використання природних ресурсів та компонентів довкілля, прикладні питання природокористування і охорони природи, регулювання та відгук на антропогенне втручання геосистем і практичні виходи з кризових ситуацій.

Пререквізити курсу:

Сучасні проблеми конструктивної географії;
Ґрунтово-земельні ресурси і сталий розвиток держави;
Планування території;
Міждисциплінарні дослідження в географії;
Інформаційні технології у науковій діяльності.

Постреквізити курсу:

Моніторинг, проектування та моделювання фізико-географічних ландшафтів;
ГІС-технології в науковій проектній діяльності;
Прикладні конструктивно-географічні дослідження;
Методи, аналіз та презентація результатів наукових досліджень.

Мета курсу:

отримання теоретичних сучасних знань в області природокористування для прийняття науково географічно - обґрунтованих стратегічних рішень, контролю, використання і забезпечення стійкого та гармонійного розвитку природно-антропогенних геосистем.

Завдання дисципліни:

сформувати уявлення про теорію географічного природокористування; дати знання про сучасні концепції природокористування; географічні, екологічні та соціально-економічні засади стратегії природокористування; сформувати уявлення етапів природокористування, екологічні катастрофи і проблеми захисту довкілля в історії природокористування; розвинути навички пізнання загальних планетарних закономірностей розвитку і господарського освоєння сфер; сформувати уявлення про найважливіші ризики та їх індикатори, пов'язані з природокористуванням в різних зональних ландшафтах світу; навички оцінки стійкого розвитку природних систем (геосфер) на локальному, регіональному і глобальному рівнях; про особливості використання окремих видів природних ресурсів та проблеми, що виникають внаслідок антропогенної діяльності; ознайомити з впливом природокористування на природу в різних регіонах планети, її "відгук" на антропогенне втручання та виходи з кризових ситуацій.

Очікувані результати. Здобувач повинен:

знати:

сутність та форми природокористування;
сучасні концепції природокористування;
загальні географічні закономірності та вплив географічного середовища на розвиток суспільства;
типи і поняття «природно-антропогенний» та «антропогенний» ландшафт;
географічні, екологічні та соціально-економічні засади стратегії природокористування;
ресурсно-галузевий принцип організації природокористування;
досвід природокористування в проектах сучасності;
види впливу та принципи охорони природи в галузях природокористування;
геоекологічні наслідки, які виникають під впливом природокористування.

вміти:

визначати вклад основних чинників (рельєфу, клімату, біотичних компонентів) у формування видів природокористування;
аналізувати екологічні проблеми різних територій та інтерпретувати сучасні проблеми природокористування на основі історико-географічного аналізу;
організувати та проводити спостереження за станом геосистем;
виконувати оцінку стійкого розвитку природних систем на локальному, регіональному і глобальному рівнях;
оцінювати природно-ресурсний потенціал території (акваторії).

ОПИС КУРСУ

Форми і методи навчання

Словесні: лекція (класична, потокова, консультація, діалог з аспірантами, проблемна, візуалізація); пояснення; проблемного викладу, наукова розповідь.

Наочні: ілюстрування (використання наочності - плакатів, карт, рисунків, таблиць); демонстрування (використання проектору, комп'ютерної техніки, презентацій, зразків, дослідів, обладнання).

Презентація – це публічне представлення аспірантами своїх теоретичних та практичних навичок. Презентація використовується для усного супроводу повідомлення під час семінарських занять або доповіді на конференції, під час захисту навчального проекту чи науково-дослідницької роботи, при поясненні нового матеріалу тощо. Презентації як спосіб представлення інформації зазвичай містять текст, ілюстрації до тексту для кращого його сприйняття, звукові та відеофрагменти. Для покращення сприйняття презентації сучасні інформаційні технології дозволяють створювати набори електронних слайдів з використанням текстів, графічних зображень, аудіо- та відеофрагментів, робити їх мультимедійними, динамічними, інтерактивними.

Самостійна робота є невід'ємною частиною навчального процесу і зорієнтована на заохочення аспіранта до індивідуальних наукових пошуків, постійного самовдосконалення та самоосвіти:

- 1) тематичне реферування - вважається однією з найчастіше вживаних форм самостійної роботи, спрямованої на виявлення вміння аспіранта працювати з текстом конкретного першоджерела;
- 2) аналітична записка - самостійно виконана творча робота, що базується на ретельно проведеному аналізі актуальної господарської проблеми для підприємства і обов'язково містить висновки і пропозиції щодо її вирішення. При написанні аналітичної записки важливо показати поінформованість з проблемного питання, підтверджену деталями, статистичними та графічними даними, авторитетними інформаційними джерелами, що свідчатиме про високий фаховий рівень її автора.

Перелік тем (загальні блоки)

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1. ІСТОРІЯ, ПРЕДМЕТ, ЗАДАЧІ І МЕТОДОЛОГІЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ.

Заліковий модуль 1. Історико-методологічні основи природокористування.

Тема 1. Предмет, мета і завдання дисципліни: основні терміни, поняття, завдання; передумови виникнення; визначення та географічно - економічна сутність природокористування.

Тема 2. Періодизація в історії природокористування, регіональні особливості, екологічні кризи: протоцивілізації та давні цивілізації; антропогенний вплив в доеллінську епоху, античний період, епоху феодалізму; роль великих географічних відкриттів в історії природокористування; природокористування в новий час (XVII-XXI ст.).

Тема 3. Теоретико - методичні та екологічні підходи вивчення природно-антропогенних ландшафтів: сучасні концепції та поняття культурний ландшафт - антропогенний ландшафт - природно-антропогенний (сучасний) ландшафт; класифікація ландшафтів змінених

людиною, дрібномасштабна класифікація ландшафтів світу, геоекологічна класифікація ландшафтів; рисунок сучасних ландшафтів; модель природно-антропогенних ландшафтів, підходи до оцінки геоекологічного стану, якісних і кількісних змін в природно-антропогенних геосистемах; сучасні природно-господарські геосистеми; антропогенна динаміка та стійкість геосистем.

Тема 4. Основні форми природокористування, типи природно-антропогенних ландшафтів: глобальні і локальні проблеми природокористування, підходи до їх рішення; гірничопромислове природокористування; землеробство, землеробські типи ландшафтів; іригація, іригаційно-польові типи ландшафтів; пасовища, ландшафти, які формуються під впливом пасовищного господарства; аквакультурні комплекси; лісогосподарство, лісогосподарські типи ландшафтів; рекреація, рекреаційні ландшафти; селитебні комплекси; природокористування в будівництві; транспортно-комунікаційне природокористування; природокористування в сфері послуг; промислове природокористування.

Заліковий модуль 2. Раціональне природокористування і охорона природи.

Тема 5. Взаємозв'язок природокористування і охорони природи: історія розвитку природоохоронних ідей; наукові засади охорони природи; природоохоронні території та акваторії; природно-заповідний фонд України; раціональне використання, охорона та відтворення атмосферного повітря, водних ресурсів, земельних ресурсів, надр, біоти.

Тема 6. Вплив типів природокористування на навколишнє середовище: типи впливу; вплив на атмосферу; вплив на гідросферу; вплив на літосферу і ґрунтовий покрив; вплив на біосферу; мінімізація наслідків;

Тема 7. Сучасні концепції природокористування: біотичної регуляції довкілля; екосистемна концепція організації біосфери; концепція "Біосфера - 2"; коеволуція природи та суспільства; природні каркаси території; ноосферна концепція.

Тема 8. Збалансоване природокористування: сутність, принципи та критерії збалансованого природокористування.

Тема 9. Сталий розвиток країн Світу: географічна сутність концепції сталого розвитку; соціальний аспект сталого розвитку; територіальні аспекти сталого розвитку; перехід до сталого розвитку країн Світу.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2. СТРАТЕГІЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ.

Заліковий модуль 3. Географічні, екологічні та соціально-економічні засади стратегії природокористування.

Тема 11. Основи стратегії природокористування: цілі і завдання стратегії природокористування, економічні механізми природокористування; стратегія стійкого управління природними ресурсами; економічно ефективна і соціально справедлива стратегія природокористування.

Тема 12. Екологічні аспекти стратегії природокористування: екологізація господарської діяльності; екологічна політика та протидія ризикам природного і техногенного характеру; екологізація законодавства; розвиток ринків екологічних послуг і екологічно чистої продукції

Тема 13. Реалізація стратегії природокористування: спрямованість розвитку і пріоритети природокористування; розвиток науки та новітніх технологій; державна політика в сфері природокористування, законодавча база; міжнародні програми; безвідходні технології, ресурсозаощадження, вторинне ресурсокористування.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 3. СРС.

Рекомендована література

1. Афанасьєв О. Є. Історико-географічний аналіз регіонального природокористування: теорія, методологія, практика. Тернопіль: "Крок", 2012. 550 с.
2. Борецько В. І. Економіка довкілля та природокористування: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Рівне: НУВГП, 2011. 254 с
3. Воловик В.М. Ландшафтознавство: курс лекцій. Вінниця: Твори, 2018. 254 с.

4. Гудзевич А.В. Просторово-часова організація сучасних ландшафтів: теорія і практика: монографія. Вінниця: Віндрук, 2012. 434 с.
5. Денисик Г.І. Антропогенне ландшафтознавство: навчальний посібник. Частина I. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця: ПП «ТД Видавництво Едельвейс і К», 2012. 306 с.
6. Дронова О. Л. Фактори ризику техногенних надзвичайних ситуацій в Україні: Монографія. К. : Ін-т географії НАН України, 2011. 270 с.
7. Дронова О. Л., Запотоцький С. П. Сучасне природокористування: суспільно-географічний контекст: навчально-методичний посібник. К.: Прінт-Сервіс, 2018. 214 с.
8. Клименко М. О., Борисюк Б. В., Колесник Т. М. Збалансоване використання земельних ресурсів: Навчальний посібник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 552 с.
9. Клименко М. О., Залеський І. І. Збалансоване використання водних ресурсів: Навчальний посібник. Рівне: НУГВП, 2016. 337 с
10. Кононенко О. Ю. Актуальні проблеми сталого розвитку : навчально-методичний посібник. К.: Прінт сервіс, 2016. 142 с.
11. Менеджмент природоохоронної діяльності: у 3-х ч.: підручник / Руденко В. П., Гостюк М. Т., Кібич І. В. та ін.. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2014. 440 с.
12. Олійник Я. Б., Шищенко П. Г., Гавриленко О. П. Основи екології: підручник. К : Знання, 2012. 558 с.
13. Павліха Н. В. Караїм О. А. Управління ландшафтами природоохоронних територій: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 216 с.
14. Посудін Ю.І. Моніторинг довкілля з основами метрології: підручник. К.: 2012. 426 с.
15. Потапенко В. Г. Стратегічні пріоритети безпечного розвитку України на засадах «зеленої економіки»: монографія. К.: НІСД, 2012. 360 с.
16. Природокористування: навчальний посібник. / за ред. Л. П. Царика. Тернопіль: редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2015. 98 с
17. Руденко В. П., Руденко С. В. Оцінка природно-ресурсного потенціалу України як основа менеджменту природоохоронної діяльності: Монографія. Чернівці: Рута, 2014. 248 с
18. Штойко П. І. Концепції природознавства: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 456 с.
19. Екологічні основи збалансованого природокористування в агросфері: навчальний посібник / за ред. проф. С. П. Сонька та Н. В. Максименко. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 572 с.

Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів та перескладання: оцінка робіт зданих з порушенням термінів без поважних причин знижується на 20% від загальної кількості балів за дану роботу. Дострокове складання (робіт, модульних контрольних, іспиту) погоджується з деканатом та викладачем. Перескладання модулів відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

Політика щодо академічної доброчесності: списування під час екзамену, заліку та модульних контрольних робіт заборонені; письмові роботи допускаються до захисту після перевірки на наявність плагіату, текстові запозичення (не більше 20%) обов'язково супроводжуються посиланнями.

Політика щодо відвідування та запізнень: відвідування занять є обов'язковим, за відсутність без поважної причини загальна оцінка знижується на 20 балів. За об'єктивних причин (карантин, хвороба, стажування тощо) за погодженням із деканатом або керівником курсу навчання може відбуватись в он-лайн формі.

Мобільні пристрої: мобільні додатки (Zoom, Google клас, Viber, Telegram, ІNTERNET-мережі тощо) використовуються для обміну учбовою інформацією та організації он-лайн навчання; електронні пристрої застосовуються для роботи з підручниками, практикумами, картами в електронному форматі (pdf, djvu, fb2, jpeg тощо); підчас контрольних заходів електронні пристрої використовуються тільки для розрахунків.

Поведінка в аудиторії: активна участь, виконання необхідного мінімуму навчальної роботи заохочуються додатковими балами; на заняттях мобільні пристрої переводяться в безшумний режим з вібрацією.

Поточний контроль знань виконується у вигляді поточних опитувань, контрольних опитувань, тестування, самостійної роботи, захисту лабораторних робіт.

Знання оцінюються за 100 бальною шкалою. Оцінювання здійснюється відповідно до визначених для спеціальності компетентностей за результатами навчального процесу. Підсумковий бал за освоєння (знання, уміння, навички) матеріалу курсу складається із суми балів за формами поточного контролю, кількості балів за практичні роботи, завдання до СРС і набраних на заліку.

До заліку допускаються особи, які виконали обов'язкові види робіт, передбачених навчальною програмою та набрав ≥ 60 балів. Аспіранти, які набрали за результатами поточного контролю ≤ 60 балів допускаються до складання заліку після перескладання та виконання обов'язкових завдань.

Поточний контроль													Модульний контроль	Сума балів
Змістовний модуль 1.									Змістовний модуль 2.					
Заліковий модуль 1.				Заліковий модуль 2.					Заліковий модуль 3.					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13		
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	10	30	100

T1, T2 ... T13 – теми змістових модулів.

Самостійна робота аспірантів.

Завдання СРС контролюється у вигляді захисту робіт, МК, тестів. Питання з тем, винесених на СРС внесені до контрольних заходів. Завдання СРС передбачають постійну систематичну самостійну роботу.

- самостійне поглиблене вивчення викладених тем: складання презентацій, підбір ілюстративного і картографічного матеріалу, проробка інтернет джерел, огляд останніх публікацій;
- самостійне вивчення зазначеного переліку тем: огляд публікацій, підготовка презентацій, конспекту
- розробка індивідуального навчально-дослідницького завдання.